

Móra Ferenc: Veni Sancte - Szeptemberi emlék

Az a nyár is ilyen telt kalászá, tömött gerezdű volt, mint az idei.

Fára almát, tőkére szőlőt aggatni se lehetett volna többet.

-- No, gyerekem, lesz ám szüretre új könyv, új ruha! -- veregette meg

Péter-Pálkor az édesapám a vállamat. -- Lesz ám! még aranygombos

kislajbi is. Ezüsttül futtatott, aranytúl szalajtott.

Eszkendő óta hazajáró szégyen pirította meg a képemet. Elsős

gimnazista koromban én is szerettem volna pünkösdre kicifítani

magamat, mint a Stross szomszéd gyerekei. Persze nekik könnyű volt,

mert ruhásboltja volt az apjuknak, olyan hercegnek öltözhetek,

amilyenek akartak. (Sárga bugyogó, piros mándli és zöld kalap

árvalányhajjal.) Nekem azonban magamnak kellett az ékességeimről

gondoskodnom. Szerencsére nem kellett értük messze mennem. Hetedhét ház

ellen lakott Holló koporsós, kint szárította a frissen festett

koporsókat az udvaron, azokról leloptam az aranypapírból való betűket,

és fölvarrtam őket a kabátom elejére, jobbrul-balrul. Nagyon szép volt

az, és az Úristennek bizonyosan több öröme telt bennem, mint akármelyik

császárbán, akinek érdemcsillagok tejútja kanyarog a mellén. De a

nagyoknak sosincs olyan szépérezékük, mint a gyerekeknek. Édesanyám

leparancsolta rólam az ordókat, s aggóskodva csóválta meg a fejét:

-- Mi lesz belőled, édes fiam, ha még elsős gimnazista korodban is

ilyeneket cselekszel? Hát a te eszed már sose érik meg?

No, másodikos gimnazista koromra megért. Végig olvastam az egész nagy

bibliát; ó és új testamentumot, beleértve az Énekek énekét is meg az

apokalipszist is, és az a sok zsidó király rendkívül komolyítólag

hatott rám. Ha Stross Olgával összevesztem a túros bodagon, mindig

Jezabelnek neveztem és kijelentettem neki, hogy ha elveszem feleségül,

kutyákkal nyalom föl a vérét. (Ez szép fametszetben volt még a

bibliában.) A Daru utcában táltos hírében álltam, és jelességeimet

hivatalosan is méltányolták. Húsz pengő stipendiumot kaptam

bizonyítványkiosztáskor, a legnagyobbat az iskolában, és azt számoltam

le az asztalra, mikor apám jókedvében fölidézte múltam sötét foltját, a

koporsós kreációt.

-- Rá se hallgass, kisfiam -- nézett be az anyám a konyháról --, apád

csak az eszit járja. Mást mondok én teneked. A pénzecskéből tíz pengőt

odaadunk apádnak, kifizeti belőle a tavalyi porciót. Tíz pengőt meg

kölcsönadsz nekem, abból díófakeresztet csináltatunk az öregapadék

sírára, meg veszünk két malackát. Te legelteted őket a szőlőben a

nyáron, szüretre fölpendülnek, az egyiket eladjuk az őszi vásárban,

abból veszünk neked harmadikos könyveket. Jó lesz-e így?

Hát hogyne lett volna jó! Apám csakúgy nem értett a pénzhez, mint én

nem értek, az anyámnak kellett a kezében tartani a pénzügyi impériumot.

Ez volt az első-utolsó jól megalapozott költségvetése az életemnek.

Hogy a jó Istennél nem nyert felsôhatósági jóváhagyást, arról mi nem tehetünk.

Szent István délutánján elverte a jég a szôlôt. Azaz dehogy elverte:

széthasogatta még a tókéket is. Még másnap reggel is marékszámra

lehetett szedni a jeget a laposokon, ahol a víz összesodorta. Ez a

Szent István nap azóta a mi családukban történeti dátum. Ez az ab urbe

condita, innen számítunk mindent.

A mennyei parittyakövek fültövön verték a két malackát is. Ha az apám

római császár lett volna, a csillagászok bizonyosan föltették volna

ôket legelni valahova a sarkcsillag mezejére, ahol a többi

csillagállatok is találhatóak. Így csak elástuk ôket az orgonabokor

tövébe, segítettem én is, s nagyon elbámultam rajta, hogy az édesapám a

szeméhez emelgeti a kezefejét. Felnőtt embert én addig nem láttam

sírni. Minálunk meg különösen nem. A mi fajtánknak befelé szokott

folyni a könnye, ahogy azóta megtanultam.

Csak most sejtettem meg, hogy itt valami nagy baj van. De hogy

micsoda, azt csak szeptember elsején tudtam meg. „A fehér kezek

napján.”

Iratkozni az anyám vezetett föl az iskolába. Az anyák oroszlánok, ha

a gyerekük csimpaszkodik a szoknyájukba. Nem ijednek meg még a

tekintetes uraktól se.

No, Zólyomi tanár úr, az inspekciós, nem is volt valami megijedni

való ember. Drága jó mézeskalács ember volt, úgy tudom, ma is az még,

élte napáldozatán. Még le is ültette az anyámat, ahogy a második

bizonyítványomban meglátta a tiszta jelest.

-- No, szüle, nagy öröme lehet ebben a kis vászonzacskóban --

ütögette meg a léniával az ijedtfehér arcomat.

Az édesanyám kora szerint lánya lehetett volna a tanár úrnak. De a

hajába már huszonöt esztendő korában beleragadoztak a bikanyálak,

amiket a gondpókók fonogatnak. Nem is szoktunk mink azért haragudni, ha

öregeknek néznek bennünket. A büszkeség lobbantotta ôszibarackvirág-

színűre az én mindig bánatos szülôm arcát, nem a sértett hiúság.

Ellágyulva nézett rám, de mindjárt erôt vett magán. Elôkapta a tarka

kendôjét a kebeléből.

-- Mivel tartozok, tekintetes tanár úr? -- csomózta ki a kendő

sarkát.

-- Hat forint ötvenhárom krajcár, lelkem.

Olyan lett a barackvirágarc, mint a meggyfavirág.

-- Nekünk csak egy forintunk van, tekintetes úr. Nem adott többet a

cigányasszony a selyemkendőmért. Úgy mondta az uram, szegény gyerektől

egy pengő jár.

-- Jó, jó lelkem, csak hogy akkor szegénységi bizonyítvány kell --

nézte elkomolyodva Zólyomi tanár úr a rubrikás papirost. Most már ő

kivakarja onnan, amit beleírt? Jaj, mennyi bajt csinálnak ezek az

értetlen asszonyok!

Anyám összetette a fakéreg-formájú, erős két kezét.

-- Tekintetes tanár úr, szegények vagyunk mink bizonyítvány nélkül

is, tessék azt meghinni minekünk.

Zólyomi tanár úr hirtelen elkapta rólunk a szemét, és lesütötte a

fejét.

-- Látom én azt, lelkem, hiszem is, de látja, nekem is a törvény

parancsol. Hozzon írást a városházáról.

A városháza csak miatyánknyira volt az iskolához, mégis nagyon messze

volt. Hogy tudhatná ott a járást az olyan asszony, aki csak mezítláb-

papucsban jár? A Dobos baktert ismeri, aki az adóintőt ki szokta hozni,

de az süket, meg a Csajka végrehajtó urat, de az goromba.

Bizony ránk harangozták a deket, mire a tetthelyre taszigáltak

bennünket. Csakhogy ott akkorára be volt zárva az ajtó. Az írnok úr

átment sörözni a Koronába. Most már mit csináljunk? Az anyám életében

kocsmában nem volt. Az írnok urat se ismeri. No, leülünk itt a

küszöbre, kivárjuk szépen. Az előfogatos megkérdezte, mi járatban

vagyunk, s megmondta, hogy az írnok egy sánta ember, azt szólítsuk meg.

Délelőtt csak az egyik lábára sánta, de sörözés után mind a kettőre,

könnyen megismerhetjük.

Meg hát, meg is ismertük úgy két óra felé. Először nagyon jókedve

volt, mindenáron meg akarta csókolni édesanyámat, de ahogy

nekitántorodott a kerékvető kőnek, egyszerre fölmérgesedett.

-- Mit reszel a fene ilyenkor benneteket? Aztán úgy tudom, nektek

szólótök is van!

-- Van. Két lánc. Egy lánc belúle egészen pusztá föld.

A bicebóca ember most már ordított.

-- Nahát! És még szegénységi bizonyítvány kellene nekik! Bitangok!

Csalók!

Már a piac másik végén bukdácsolt, de még akkor is hallottuk a

káromkodását. A hajdú peckesen szalutált neki, aztán belénk dőfte a

szemét.

-- Oszoljunk, oszoljunk, asszony, még szépen vagyunk.

Megrettentünk egy kicsit, de a városháza sarkán magunkhoz tértünk.

Nagyakarató asszony volt az anyám.

-- Nem hagyom én ezt ennyiben, kisfiam. Gyerünk csak el Bajáki tanító

úrékhoz, mindig jó emberünk volt az nekünk.

Bajáki tanító úr tanított engem ábécére, s azóta minden szüretkor

eljött megnézni, hogy nagyot nõtem-e. Nagyon jó ember volt, de most õ

se segíthetett.

-- Akinek birtoka van, lelkem, annak nem jár szegénységi

bizonyítvány.

Azt se tudtam addig, hogy nekünk birtokunk van. Bizony, olyan birtok,

hogy tíz bukfencsel át lehet érní, de a tizediknél már a szomszéd

földjére huppan az ember lába. Az a szerencse, hogy csupa feneketlen

homok. Ha agyagföld volna, amibõl sár lesz, azóta rég elhordtuk volna

az egész birtokot a lábunkon.

A tanító azt a tanácsot adta, hogy próbáljon az apám szót érteni

azokkal a városi urakkal, akiknek a házához az öregapám járatos volt

valaha. Tudniillik az öregapám tudta valamikor legszebben vágni a

dohányt a városban, s ezért igen híres ember volt a maga idejében. (Ezt

a jövődôbeli életíróim kedvéért jegyzem föl. Tudják meg, hogy a

híresség nem velem kezdôdött.) Minden városi úr vele vágatta a

dohányát. Tudták, hogy az öreg juhász kezéhez nem ragadt abból egy

gyújtatnyi se.

Hát hiszen az öregapámra csakugyan jó szívvel emlékeztek vissza a

városházán a kiskun urak, amikor az apám másnap beszégyenkezett

hozzájuk. De ôvele nem állt szóba, csak a fôjegyzô, az is csak annyit

mondott:

-- Látja, Márton, nem kellett volna annyit éltetni Kossuth Lajost.

Akkor most nem volna maga olyan jegyes ember.

Az adóügyi tanácsnok maga is negyvennyolcas ember volt, az legalább

tanáccsal szolgált.

-- Nézze, még ebben a hónapban kimegy a szőlőbe a jégkárbecslő

bizottság. Esetleg az ád maguknak egy kis írást arrul, hogy hogy és

mint. Azt azután be kell adnia a tanácshoz, kérvénnyel. Utóvégre lehet

tandíjmentességet adni, csak akarni kell. De a világért ne mondja ám

senkinek se, hogy ezt én javasoltam, mert engem úgyis mindig azzal

áztatnak, hogy bújtotgatom a népet.

Engem nem hurcolt föl az apám a városházára, lent hagyott a kapuban.

Azzal mulattam magam, hogy a kapura akasztott hirdetményt silabizáltam.

Valami monostori betyárnak a fejére tűztek ki száz pengő jutalmat. A

betyár feje ennyit ért a hazának. Az én tiszta jeles kis életem nem ért

meg senkinek hat forint ötvenhárom krajcárt.

Ezt akkor tudtam meg, mikor az apám lejött, és szótlánul megfogta a

kezemet. Csak akkor szólalt meg, mikor a piacon a csizmadiasátrak elé

értünk. Szelíden, halkán kérdezte tőlem:

-- Látod-e, milyen szép a szép csizma?

-- Látom -- dobbant nagyot a szívem. Mert már tudtam, mi lesz a

következő kérdés.

-- Mit szólnál hozzá, hátha csizmadiainasnak adnánk?

Nem tudtam szólni. Csak a fejem ráztam. Mit értettem én még akkor a

világi élethez, és honnan tudhattam volna még akkor, mi minden pálya

nyílik meg öreg koromra a csizmadiák előtt? Én csak azt tudtam, hogy a

csizmadiainasok piszkosak, szurokkal dolgoznak, és ha találkozom velük

az utcán, akkor belelöknek az árokba. Hiszen ha én azt fölértem volna

ésszel, hogy a lökdelôzô embereké a világ!

Otthon erre nagy tanácskozás volt. Kanapét, tükröt, ágyterítôt,

minden luxus-tárgyat összenéztünk, amit pénzzé lehetne tenni, hogy az

egy pengôból hetedfél pengô legyen. Még a kétesztendôs húgom bölcsôjét

is föltekintettük -- nagy gyerek már az, vackolhatunk neki a kuckóban

is. De hát ez mind kevés. Ha a tandíjat futná is, mibül gyôznénk a

könyvet? Szerbe-számba szedtük a komákat és sógorokat is. De hát azok

is mind jégverte emberek voltak -- hogy segíthetne vak a világtalanon?

Azon az éjszakán nekem már nagyon rossz álmaim voltak. Csirizes tálba

ragadtam, dratvát kötöttek a lábam ujjára a csizmadiainasok, és úgy

húztak magukkal a kocsúton a piacra. Mire fölédtem, dagadt volt a

szemem az álombeli könnyektől.

Akkorra az apám már kihurcolkodott a szőlőbe. Mindig oda bújdosott az

olyan bajok elől, amiket se szétnevetni, se szétkáromkodni nem

lehetett. (Ó, ha nekem maradt volna a birtokból csak annyi, mint egy

kutyaól, de sokszor elbújnék oda én is!) Az anyám azonban az ölőbe

húzott, holott szégyenlős népek voltunk mink, és nem is értünk rá az

ilyen úri tempókra. Még azt is megpróbálta, hogy rendet csináljon a

bozontomban a bontófésűvel.

-- Ne félj, kisfiam, nem mégy még inasnak. Eszembe jutott az éccaka

Agócs főtisztelendô úr. Jó ember az a szegényhez. De szépen kezelt

csókolj ám neki!

Agócs főtisztelendô úr igazán nagyon jó ember volt. Mindig ott sétált

a mariat körül, mint valami megelevenedett, hatalmas, szép, nagy

bálvány, és asszonyt, gyereket el nem engedett maga mellett anélkül,

hogy csókra ne nyújtotta volna neki a kezét. Név szerint ismerte az

egész várost, és anyámat is mindjárt nevéen szólította, ahogy a gyűrűs,

kövér kezét elének tolta.

-- Mindörökké, Móráné lelkem, mindörökké! No, hodzs vannak, hodzs

vannak a Daru uccsában? Kerestölö less-e, vadzs haláleset?

Mosolygott a nagy tányérrózsa-képe, de mire az anyám a végére ért a

jajveszékelésnek, akkorára lehervadt róla a mosoly. Szigorú lett a

jóember, mint a kôbálvány.

-- Hát ostán? Ezsért jajgat? Hát hun van azs megírva, hods

mindenkinek musáj urat nevelni a dzserekibôl? Adhassa inasnak is,

nézzse. No, Isten hírive!

De aki jó ember, az csak nem tudja megtagadni magát. Akárhogy

megharagítottuk, búcsúzóba is csak megcsókoltatta velünk a jószagú

kezét.

Most már azután csakugyan elszakadt minden kötél. Az anyám is azt

kérdezte tőlem, hogy milyen inas szeretnék lenni? Istenem, hát mit

mondhattam volna rá mást, mint azt, hogy „könyvkereskedô”. Ezt elég

könnyű szívvel mondtam, és erre az anyám is fölvidult egy kicsit. Tán

arra is gondolt, hogy milyen szép históriás könyveket olvasok én föl

neki ezután vasárnap délutánonként az árokparton.

Ranezay bácsi volt abban az időben a városunkban az egyetlen

könyvkereskedő. Éppen kint is volt a kirakatában a tábla, hogy jó

házból való gyereket fölvesz inasnak. Ettől egy kicsit felhődztem, mert

a mi házunk bizony roskadt volt egy kicsit meg a zsendely is

lekéredzett itt-ott a tetejéről. De ebből nem lett semmi baj se.

Ranezay bácsi megnézett gyalogszemmel is, pápaszemmel is, aztán

kijelentette, hogy kitanít könyvkereskedőnek -- és nem kíván érte

többet, csak három pengőt havonta.

Sose felejttem el azt a délutánt, ami erre következett. Meleg volt

akkor a fecskeváló hónap, az édesanyám kint mosott a kútnál, én meg

ültem a lábánál a teknő alatt. Egyikünk se szólt egy szót se, csak

sírtunk csöndesen mind a ketten.

Az ő könnye a teknőbe hullt, az enyém az ő lábára.

De az igazi kínszenvedésre csak másnap virradtam rá. Amikor az

utcabeli pajtásaim reggel mentek a Veni Sanctéra, és megzörgették a

zsalugátert, a kisajtót, a kerítést, és bekiabáltak a kapu hasadékán:

-- Ferkó! Ferkó!

Ezt Dante kifelejtette a poklából!

Bújtam én színbe, ólba, padlásra, de a boldogok zszibongása minden

reggel rám talált. Nem is bírtam egy hétnél tovább. Ahogy elhaladtak a

házunk előtt a pajtásaim: megvártam, míg a sarokra érnek, akkor én is

utánuk eredtem. A piacon, a guggon ülô kofák közt ácsorogtam addig, míg

oda hallatszott az iskolánkból a nyolcórás csengetés, mire betakarodott

gyerek és tanár. Akkor aztán megkerültem az iskolát, először csak

messziről, aztán mindig kisebb körben. Ádám tehetett így, mikor az

elveszett paradicsomból kicsukták. Ha van valaki a világon, aki

próbálta az ő kínszenvedését, én vagyok az!

Csakhogy Ádámot csak a paradicsomból kergették ki, nem az iskolából,

őt csak a terített asztaltól tiltották el, nem a könyvektől -- azt ki

lehetett bírni, abba bele lehetett nyugodni. Én már a negyedik nap

belül voltam a kerítésen. Négykézláb csúsztam el az igazgatói szoba

előtt, végig a hosszú fehér folyosón, míg elértem a harmadik osztály

nyitott ajtajáig. Ott aztán hallottam én mindent. Azt is, amit

magyaráztak, azt is, amit feleltek, azt is, mikor az öreg pedellus

odacsoszogott a csengőhöz. Akkor aztán usgye, szaladtam vissza az

utcára, már amennyire négykézláb szaladni lehet.

Szeptember közepéig nem volt semmi baj. Lopva is lehet jóízűket inni

a tudomány kútjából, amitől szöges drótkerítéssel zártak el engem,

szegény kis kócos csürhét. Hanem akkor az történt, hogy Eyszrich tanár

úr a latin nyelv szépségeit ragyogtatta a harmadik osztály előtt. Hogy

milyen érc csengésű, hogy milyen erővel teli, hogy milyen tömör nyelv

az, hogy annak semmi más nyelv a nyomába nem hághat.

-- A latin azt mondja: Unus es Deus. Ki tudja, hogy lehetne ezt

magyarul mondani?

Mély csönd.

-- No, senki se meri megpróbálni? Nagy Mátyás?

Nagy Mátyás jeles deák volt, valami uradalmi inspektornak a fia,

vetélytársam a másodikban. Meg is szólalt a provokálásra.

-- Egy vagy Isten.

-- No, nem egészen. Micsoda szórend ez?

Nagy Mátyás észbekapott.

-- Vagyis hogy: egy Isten vagy ...

Megint a tanár úr hangját hallottam:

-- Nem, nem. Nem érzitek, hogy a latinban valahogy több van?

Rémülten dobogott a szívem, de nem bírtam magammal. Be kellett

kiáltanom:

-- Egyedül te vagy az Isten ...

Abban a percben már koccant is a homlokom a téglán, mert

beleszédültem az izgalomba. Mit tettem, mi lesz ebből?

Az lett, hogy a latin tanár úr ölben vitt be az iskolába, és többet

aztán sose kértek tandíjat Móra Márton földbirtokostól. Unus es Deus.

Egyedül te vagy az Isten. Ha egy kicsit messze vagy is, ha sokszor nem

érsz is rá a földre nézni ...

De azért a szeptember nekem legszomorúbb hónapom marad erre az

életre. És ha én a befelé síró fajtából való vagyok is, mindig

teleszivárogok könnyel a szemem, ha szeptemberben lehajtott fejjű

kisgyereket látok ...

„A szöveg eredete a Pázmány Péter Elektronikus Könyvtár -- a magyar nyelvű keresztény irodalom tárháza.”